

revolutionen ger en bild av hur de på olika sätt kom att uppfattas i sin samtid. Kapitel sex, sju och nio behandlar 1800- och 1900-talet varför dessa kapitel här lämnas därhän.

I kapitel åtta systematiserar Snoek ritualerna i tre olika familjer. Det gör han utifrån gradernas struktur men framför allt genom att komparera förekomsten av frågor och svar i gradsystemens olika katekeser (appendix F). De olika grupperna representeras (appendix B–E) av transkriberade ritualtexter som alla är tidiga typexempel från respektive familj: Grand Orient (1744); Clermont (1753); Brunswick (1770).

Dessa båda volymer undersöker en hittills okänd arena för kvinnor. Genom att återge olika källtexter kommer vi som läsare nära ritens och logeverksamheten. Att finna, komparera och systematisera ritualerna får anses vara en bedrift. Materialet är omfattande och har inte medgett vidare jämförelser. Och det som bör efterlysas är en komparativ genusanalys av adoptionsriten och dess manliga motsvarighet. Två centrala aspekter återkommer som jag, som jag uppfattar det, i samlingsvolymen: kvinnors agentskap, i betydelsen kvinnors makt och inflytande; ritualer, och då särskilt kvinnors roll i att skapa och förändra dessa. I Raschkes artikel visas hur kvinnor agerade självständigt genom att skapa en plattform för mer jämställt umgänge. I *La Loge de Juste* var det män som grundade logen, men som omedelbart vid grundandet gav kvinnorna utrymme. I frågan om Strikta Observansen var de planerade graderna en rent manlig konstruktion. Resultaten i Snoeks monografi förstärker vad jag ser som ett mönster, att graden av kvinnors egen delaktighet i logeutvecklingen, liksom männens perifera närvaro utgjorde viktiga förutsättningar för adoptionslogernas överlevnad fram till mitten av det efterföljande seklet.

Marcus Willén

Thomas Ihre, *Abraham Bäck: mannen som reformerade den svenska sjukvården*, Hagströmerbibliotekets skriftserie 12 (Stockholm: Atlantis, 2012). 228 s.

Abraham Bäck är kanske inte ett namn på allas läppar. Född i Söderhamn 1713 – det är snart jubileumsdags – studerade han i Uppsala och kom i kontakt med Linné, vars bästa vän han blev. Det är tack vare Bäck vi vet så mycket om Linné, vars brev och sina egna han läste för sitt åminnelsetal. Tyvärr passade han på att förstöra sina egna epistlar i sammanhanget. Bäck gjorde 1741–1745 en lång utlandsresa, hade lärda kontakter och skrev rön till *Vetenskapsakademiens handlingar*, bland annat om orsakerna till negerns svarta hud. Som framgångsrik Stockholmsläkare byggde han en vidsträckt praktik, som fortfarande kan studeras i form av en stor mängd patientbrev. Han blev en centralgestalt i Collegium medicum och arbetade flitigt för att reformera svensk sjukvård, som från mitten av 1700-talet byggdes ut med lasarettsväsende och provinsialläkare. Bäck låg till exempel också bakom en ny *Pharmacopoea Suecica* 1775. Mängden sysslor har avsatt ett rikt material bevarat på Hagströmerbiblioteket på Karolinska institutet och i den Ihreska handskriftssamlingen på Carolina rediviva i Uppsala, 1949 given en magnifik katalog av Anders Grape.

Thomas Ihre är läkare, därtill ättling till Bäck, som var hans farfarsfarfarsmorfar. Han är inte först vid bäcken, Alfred Pettersson skrev en liten biografi 1932 och nämnde Grape har ägnat honom porträtt och ett par uppsatser, en bland annat om Bäckes hollandsvistelse. Hos Ihre kan man läsa om paristiden då Bäck lät publicera en reviderad utgåva av *Systema naturae* och då han kom att intressera sig för Abraham Trembleys vattenpolyp, *Hydra viridis*, som i så hög grad skulle påverka upplysningens naturuppfattning och förhållningssätt till den experimentella metoden. Den akademiska karriären gick inte i lås men

som medicinare vann Bäck snart framgång i vid hovet. Ihre låter läsaren ta del av olika fallbeskrivningar, främst av kungligheter och familjemedlemmar. Som sig bör i en biografi bereds privatlivet plats, av källmaterialet framför allt bestämt återkommande och fatala sjukdomsläger. Familjen drabbades hårt. Hustrun Anna Charlotta blev bara trettio år och av åtta barn dog fem i späda ålder, det sjätte, framtidshoppet Carl, när han var sexton år. (Carl Bäckes resor i landet har ägnats flera studier av Hanna Hodacs.) Kanske för att komma undan den privata smärtan ägnade sig Bäck åt medicinsk organisation som ledare av Sundhetskommisionen och i en rad andra förtroendeuppdrag. Var någon stöttepelare i bygget av svensk sjukvård under andra halvan av 1700-talet så var det Bäck. Han sekunderades av vännen i Uppsala, som ofta kom på besök och som bland annat skrev en avhandling om Bäckes trädgård, *Flora Rybyensis* (1771). Bäck dog först 1795 efter ett idogt och på många fronter nyttigt liv, framgångsrikt men sorgligt. Det finns alltså mycket att sumnera. En risk blir att just sluta vid slutet, att låta den gamles trötthet bli sluttonen. Men Ihres karaktäristik fångar snarare in den aktive organisatören: Bäck var "intelligent och ambitiös. Kunnig i sitt yrke. Samtidigt en man med visioner. Vekheten var inte sådan att den förhindrade obekväma frågor till överhögheten." (s. 205) En aktiv människa men ändå talas alltså om "vekheten"? Ska man önska mer vore det ett mer närgånget närmande av honom i den riktningen.

Thomas Ihre har skrivit en hederlig biografi som tydligt placerar Abraham Bäck som en centralgestalt i svensk medicin och sjukvård. Den ägnar sig inte åt överord eller spetsfundigheter. Boken är illustrerad främst med porträtt och är snyggt producerad.

Gunnar Broberg

Teemu Ikonen, *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia eli Don Quijoten perilliset* (Helsinki: Gaudeamus, 2010). 365 s.

Encyklopedin är sjuttonhundratalets genre *par excellence*. Den monumental men samtidigt flexibla dispositionen i Diderots och d'Alemberts *Encyclopédie*, och strävan till precision i *Encyclopedia Britannica* (utgiven sedan 1771), bär vittne om århundradets reaktioner på kunskapens expansion och specialisering. I sin behandling av sjuttonhundratalets litteratur har den finska litteraturforskaren Teemu Ikonen valt att använda denna form för att illustrera det litterära tänkandets komplexitet och kontakter på ett sätt som gör rättvisa åt det förflutna men samtidigt är relevant i dag. *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia eli Don Quijoten perilliset* ("Encyklopedi över 1700-talets europeiska litteratur eller Don Quijotes ättlingar") följer den franska encyklopedins experimentella anda i sin lika filosofiskt inriktade presentation av totalt sjuttio nyckelbegrepp till sjuttonhundratalets litteratur.

Den encyklopediska formen kan dessutom ses som ett svar på litteraturhistoriens kris under de senaste årtiondena. När traditionella litterära kanoner och stora litteraturhistoriska berättelser har blivit problematiserade, har litteraturhistorien vänt sig mot nya, mera sökande och fragmentariska former. Medan den klassiska litteraturhistoriska texten bygger upp sin struktur kring författare, perioder eller genrer, och plogar sin lineära väg genom historien, öppnar encyklopedin olika möjligheter att utforska det förflutna. Man kan i Teemu Ikonens bok följa *Robinson Crusoe* till en öde ö (*autiosaari*), möta vildar (*villi*) eller främlingar (*muukalainen*) och fortsätta med reseberättelsen (*matkakertomus*) till Orienten (*itämaat*) eller inrikta sig på begreppskaran barndom, hittebarn, uppfostran, autodidakt, Bildungsroman (*lapsuus, löytölapsi, kasvatus, itseoppinut, Bildungsroman*), eller så kan man helt enkelt låta sig gå vilse i korshänvisningarnas labyrint.